

Škole, učenici i učitelji(ce) Hrvatskoga zagorja (1918–1941)

Suzana Jagić

Osnovna škola Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Ivanec

SAŽETAK: U radu se prikazuje mreža škola, učionica i njihove veličine te učiteljskih stanova u školama kotareva Hrvatskog zagorja tijekom međuratnoga razdoblja (1918–1941). Analizira se polazak škola, rezultati učenika te bračni i vjerski sastav učitelja i učiteljica. Naglasak je stavljen na kvantitativnu analizu čimbenika školstva u Hrvatskom zagorju koji su ponajviše povezani s teškim socijalno-ekonomskim prilikama koje su vladale čitavo vrijeme postojanja monarhističke Jugoslavije.

Ključne riječi: *Hrvatsko zagorje; 1918–1941; osnovne škole, učenici, učitelji(ce)*

Uvod

Prikazom osnovnoškolskih prilika na lokalnom području Hrvatskoga zagorja u razdoblju između 1918. i 1941. bavila se autorica u svojem doktorskom radu,¹ nastojeći prikazati stvarno stanje provođenja prosvjetne politike na primjeru ivanečkoga, novomarofskoga, klanječkoga, pregradskoga, zlatarskoga, krapinskoga i stubičkoga kotara. U ovom radu analiziraju se mreža škola, učionice i njihova veličinu, učiteljski stanovi, polazak škola i rezultati učenika te bračni i vjerski sastav učitelja i učiteljica tijekom međuratnoga razdoblja. Prikazana kvantitativna analiza čimbenika školstva dovodi se u vezu sa socijalno-ekonomskim prilikama koje su vladale na specifičnom prostoru Hrvatskoga zagorja koje su u konačnici rezultirale nezadovoljavajućim kvantitativnim pomacima u osnovnom školstvu navedenih zagorskih kotareva.

Zamišljene strategije prosvjetne politike razdoblja 1918–1941. bile su uvelike otežane jer su se u okvirima zajedničke države našla područja koja su dotad egzistirala u sastavu različitih država i u kojima se razvijalo različito povijesno nasljeđe. Predratni školski sustavi počivali su na drugim osnovama, s različitim interesima i

¹ Suzana Jagić, *Prosvjetna politika u osnovnom školstvu Hrvatskog zagorja (1918–1941)* (doktorski rad), Zagreb 2012.

tendencijama koje je trebalo iz temelja promijeniti, a cilj te promjene bilo je formiranje nacije Jugoslavena nakon što je stvorena Jugoslavija. Centralizacija prosvjete i kulture općenito je utjecala na samu izgradnju prosvjetne politike u etapama koje su se podudarale s periodizacijom političkoga razvoja međuratne jugoslavenske države. Obrazovanje, posebice osnovnoškolsko, razumjelo se u pravilu kao instrument nacionalne i državno-nacionalne integracije. Zamišljene strategije prosvjetne politike razdoblja 1918–1941. imale su i svoje naličje u Hrvatskoj, u specifičnom prostoru kao što je Hrvatsko zagorje, posebice u prirodno-geografskom i društvenom smislu. Tome je svakako pridonijela činjenica da je većina stanovništva Hrvatskoga zagorja svoju egzistenciju ostvarila poljoprivredom uz mali postotak zaposlenih u sekundarnim i tercijarnim sektorima djelatnosti – industriji, rudarstvu, zanatstvu, trgovini, banкарstvu i javnim službama. Stoga su privredni razvoj i općenito modernizacijski tijekovi u promatranom razdoblju bili i dalje usporeni.

Za potrebe ovoga rada autorica je koristila povijesne izvore pohranjene u Hrvatskom državnom arhivu, Državnom arhivu Varaždin (Sabirni arhivski centar Krapina), u arhivima zagorskih osnovnih škola² te izvore Hrvatskoga školskog muzeja. Istraživani arhivski fondovi sadržavaju brojne izvještaje kotarskih načelnika, školskih nadzornika, učitelja i ravnatelja škola o prosvjetnim prilikama Hrvatskoga zagorja, kao i različite zakonske propise, dekrete i uredbe koje su propisivale službene vlasti. Uz analitički i deskriptivni rad, provedena je i statistička obrada povijesnih izvora, uz korištenje izvješća i službene statistike kao objavljenih povijesnih izvora. Uvelike je koristila i *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske* te drugu relevantnu literaturu.

Sustavnije istraživanje problematike školstva XIX. i XX. stoljeća u Hrvatskoj provodi se tek u novije vrijeme, s tim da su istraživanja prosvjetne politike i obrazovnoga sustava razdoblja između dvaju svjetskih ratova (1918–1941) u hrvatskoj historiografiji slabije zastupljena. Općenito je interes suvremenih hrvatskih povjesničara i pedagoga bio usmjeren na prosvjetno-pedagoški rad braće Radić, posebice na rad Stjepana Radića. U okvirima interesa za pitanja seljaštva sjeverozapadne Hrvatske u međuratnoj Jugoslaviji Suzana Leček dotaknula se i školskih prilika na tom prostoru³, ali i općenito opismenjivanja seljaštva⁴. U svojim istraživanjima hrvatske političke i gospodarske povijesti u periodu monarhističke Jugoslavije problematiku pro-

² Istraženi su arhivi OŠ Ivanec, OŠ Krapina, OŠ Klanjec, OŠ Kumrovec, OŠ Luka, OŠ Strmec, OŠ Radoboj, OŠ Novi Marof, OŠ Kamenica, OŠ Višnjica, OŠ Cvetlin, OŠ Donja Voća, OŠ Velika Erpejnja i OŠ Poljana.

³ Suzana Leček, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.–1941.*, Zagreb 2003.

⁴ Ista, »Seljačka sloga i počeci nacionalne kampanje opismenjivanja«, *Zbornik Mire Kolar-Dimitrijević*, Zagreb 2003., str. 363–378; »Seljačka sloga i prva kampanja opismenjivanja u Hrvatskoj (1937.–1941.)«, *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Zagreb 2003.

svjete sjeverozapadne Hrvatske doticala je Mira Kolar-Dimitrijević, posvećujući posebnu pozornost djelovanju pojedinih hrvatskih učitelja.⁵ Povjesničarka Suzana Leček i etnologinja Tihana Petrović Leš nastojale su na primjeru prosvjetne reforme, koja je bila provedena u Banovini Hrvatskoj (1939–1941) prikazati složeni suodnos između ideologije i znanosti, posebice etnologije.⁶ Zakonskim osnovama razvitka osnovnoga školstva u Kraljevini Jugoslaviji, ali temeljem samo objavljenih povijesnih izvora bavila se Sanda Uglešić.⁷ Sonja Gaćina Škalamera prikazala je stanje i osnovni trend razvoja mreža osnovnih i srednjih škola za područje današnje Republike Hrvatske od 1900. do 1940. godine na osnovi statističkih podataka o broju i vrsti osnovnih i srednjih škola, ukupnom broju školskih obveznika i polaznika te broju učitelja.⁸ Neposredno nakon Drugoga svjetskog rata Pedagoško-književni zbor pokrenuo je inicijativu za pisanje povijesti školstva i pedagogije u Hrvatskoj jer takav sveobuhvatan pregled nije postojao nakon kapitalnoga djela Antuna Cuvaja, završenoga s 1913. godinom.⁹ *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* završava svoj pregled s 1957. godinom.¹⁰ Pedagoško-književni zbor objavio je djelo *Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865.–1981.*, u kojem se tematizira i problematika različitih organizacija učitelja, nastavnika i profesora u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova.¹¹

Historiografija država s prostora bivše Jugoslavije također se bavila pitanjima prosvjetne politike, a naročito je ta tema uz pitanja obrazovanja, pismenosti i školstva zastupljena u srpskoj historiografiji današnjice. Povjesničar Ljubodrag Dimić temeljito i iscrpno istražio je kulturnu politiku Kraljevine Jugoslavije (1929–1941), a rezultati istraživanja građe nastale radom Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije koja se čuva u Arhivu Jugoslavije, Arhivu Srbije, Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) i Pedagoškom muzeju u Beogradu, objavljeni su u velikoj

⁵ Mira Kolar-Dimitrijević, »Prilog biografiji Mate Sudete (1896.–1988.)«, *Anali za povijest odgoja*, 4, 2005., str. 191–219; Ista, »Učitelj Ivan Tomašić: od pedagoga do političara«, *Anali za povijest odgoja*, 6, 2007., str. 83–107.

⁶ Suzana Leček, Tihana Petrović Leš, *Znanost i svjetonazor. Etnologija i prosvjetna politika Banovine Hrvatske 1939.–1941.*, Zagreb 2010.

⁷ Sanda Uglešić, »Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji iz godine 1929.«, *Zadarska smotra*, 54, 2005., 3/4, str. 131–140.

⁸ Sonja Gaćina Škalamera, »Dinamika razvoja osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj od 1900. do 1940.«, *Anali za povijest odgoja*, 3, 2004., str. 83–112.

⁹ Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, I–XI, Zagreb, 1910–13.

¹⁰ Dragutin Franković, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb 1958.

¹¹ Tomo Žalac, *Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865.–1981.*, Zagreb 1983.

trotomnoj monografiji.¹² Specifičnostima prosvjetne politike na prostoru višenacionalne Vojvodine bavila se povjesničarka Biljana Šimunović-Bešlin.¹³ Sagledavanje složenih veza između prosvjetne politike i modernizacije prostora država u Jugoslaviji u XIX. i XX. stoljeću bila je tema na međunarodnom znanstvenom skupu u Berlinu 1990. godine.¹⁴

Dosadašnja proučavanja prosvjetne politike i školskoga sustava u regiji Hrvatskoga zagorja u vrijeme međuratne Jugoslavije uglavnom su bila provođena i spominjana tek u okvirima istraživanja privrednih tema ili tema vezanih za političke prilike te radnička ili seljačka pitanja na tom prostoru. Povjesničari su svoja znanstvena istraživanja usmjerili na pitanja agrarne reforme i kolonizacije te na kasniju ulogu Hrvatskoga zagorja u Narodnooslobodilačkoj borbi ili u novije vrijeme na pitanja seljaštva. Radovi koji postoje o školskim prilikama toga vremena najčešće su se svodili na proučavanje povijesti pojedinih školskih ustanova.

Škole

Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, novostvorena država krajem 1918., naslijedilo je na području regije Hrvatskoga zagorja razmjerno dobro razvijenu mrežu škola u usporedbi s drugim krajevima Hrvatske.¹⁵ Prosječna udaljenost od škole bila je četiri kilometra.

Prema podatcima iz školske godine 1938/39. za područje kotara Donja Stubica¹⁶ koji su prikazani u tablici 1. vidljivo je da je od ukupno 15 škola, koliko ih je krajem 30-ih godina XX. stoljeća bilo u tom kotaru, njih 12 bilo osnovano prije 1918. godine (80%). Škola u Dobrim Zdencima osnovana je 1928.,¹⁷ u Igrišću 1929.,¹⁸ a škola

¹² Ljubodrag Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije*, I–III, Beograd 1997.

¹³ Biljana Šimunović-Bešlin, *Prosvjetna politika u Dunavskoj banovini (1929.–1941.)*, Novi Sad 2007; Ista, »Gimnazija u Novom Vrbasu od 1918. do 1941. godine«, *Istraživanja*, 19, Novi Sad 2008., str. 261–274.; Ista, »Prostorni potencijali osnovnog školstva u Dunavskoj banovini (1929.–1941.)«, *Istraživanja*, 15, Novi Sad 2004., str. 281–300.

¹⁴ Norbert Reiter, Holm Sundhaussen, *Allgemeinbildung als Modernisierungsfaktor. Zur Geschichte der Elementarbildung in Südosteuropa von der Aufklärung bis zum Zweiten Weltkrieg*, Berlin 1990.

¹⁵ Detaljnu analizu stanja školske mreže na području Kotara Varaždin napravio je Janko Pavetić. Janko Pavetić, *Osnovno školstvo na području Varaždina od 1918. do 1941.*, Zagreb 1988., str. 21–43.

¹⁶ Hrvatski školski muzej (HŠM), *Arhivska grada (A)R - 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, 1938/39.

¹⁷ HŠM, *A R - 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, Dobri Zdenci, 5. veljače 1938.

¹⁸ HŠM, *A R - 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, Igrišće, 1938.

u Gornjoj Bistri 1932. godine¹⁹. Godine osnutka škola uglavnom su se podudarale i s godinama izgradnje školskih zgrada ili su izgrađene nekoliko godina kasnije (u XIX. stoljeću), ako se radilo o školama osnovanim u prvoj polovici XIX. stoljeća. Daljnji razvitak mreže škola bio je usporen zbog opće nerazvijenosti i nedostatka financijske potpore novonastale države koju su pojedini hrvatski učitelji smatrali oživotvorenjem Strossmayerovih ideja te su u početku vjerovali u njezinu budućnost. Učitelj Šime Šimić u školskom je ljetopisu na kraju bilješke o ujedinjenju 1. prosinca 1918. kratko dodao – »Bilo sretno!«²⁰, iako je on sam bio prohrvatski orijentiran učitelj.²¹

Tablica 1. Škole prema godini osnivanja, broju učionica, učitelja i učiteljskih stanova u kotaru Donja Stubica

Red. br.	Škola	Godina osnivanja	Broj učionica	Broj učitelja	Broj učiteljskih stanova
1.	Dobri Zdenci	1928.	2	4	4 2 dvosobna 2 jednosobna
2.	Donja Bistra	1848.	2	4	3 1 dvosobni 2 jednosobna
3.	Globočec	1909.	2	4	3 1 dvosobni 2 jednosobna
4.	Gornja Bistra	1932.	2	4	2 2 dvosobna
5.	Gornja Stubica	1868.	4	7	3 3 jednosobna
6.	Igrišće	1929.	1	2	1 1 jednosobni
7.	Jablanovec	1903.	1	2	1 1 jednosobni
8.	Jakovlje	1903.	1	2	1 1 dvosobni
9.	Kraljev Vrh	1842.	1	2	1 1 trosobni
10.	Krušljevo Selo	1903.	1	2	1 1 dvosobni
11.	Laz	1909.	1	2	1 1 dvosobni
12.	Marija Bistrica	1852.	6	11	3 1 četverosobni 2 trosobna

¹⁹ HŠM, A R - 4323/I, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, Gornja Bistra, 1. veljače 1938.

²⁰ Arhiv OŠ Višnjica (AOŠV), *Spomenica za nižu pučku školu u Višnjici*

²¹ Suzana Jagić, *Pučko školstvo u kotaru Ivanec od sredine XIX. stoljeća do 1918. godine*, Zagreb 2008. (neobjavljeni magistarski rad), str. 93.

13.	Oroslavlje	1862.	6	7	4	1 trosobni 3 dvosobna
14.	Selnica	1903.	1	2	1	1 trosobni
15.	Sveti Matej	1903.	1	2	1	1 dvosobni

Izvor: HŠM, *A 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, 1938/39.

Škola u Donjoj Bistri osnovana je 1848., dok je školska zgrada zidanica izgrađena 1878. i kao takva bila je u upotrebi čitavo međuratno razdoblje. Školska zgrada imala je dvije učionice veličine $9,3 \times 7,7 \times 3,45$ m, odnosno $9,3 \times 7,7 \times 3,85$ m. U školi su se nalazila i tri učiteljska stana, s tim da je za ravnatelja škole stan bio dvosoban: sastojao se od sobe veličine $4,5 \times 3,63 \times 3,85$ m, sobe veličine $4,5 \times 3,72 \times 3,85$ m, kuhinje i smočnice, dok su dva stana za učiteljice bila jednosobna, veličine $4,5 \times 3,72 \times 3,45$ m, odnosno $4,5 \times 3,63 \times 3,45$ m s kuhinjom i smočnicom, odnosno samo malom kuhinjom. Školi su pripadale i gospodarske zgrade koje su se sastojale od drvarnice za školu i za ravnatelja, male staje te male drvarnice za učiteljice.²² Novootvorena škola u Gornjoj Bistri iz 1932. godine jednokatnu je školsku zgradu od cigle dobila 1935. godine, a u njoj su bile dvije učionice, veličine $10 \times 6,5 \times 3,9$ m te dva dvosobna stana, jedan za ravnatelja, sa sobama veličine $5,7 \times 5 \times 3,10$ m, odnosno $6,35 \times 5 \times 3,1$ m, kuhinjom i smočnicom, i jedan za učiteljicu, iste veličine soba i ostalih prostorija. Školi je pripadala i jedna šupa.²³ Iz tablice 1. vidi se kako je većina škola imala samo jednu učionicu, ukupno njih osam ili 53%, četiri škole imale su dvije učionice ili 27%, jedna škola imala je četiri učionice ili 7%, a dvije škole imale su po šest učionica ili 13%.

U kotaru Donja Stubica krajem 1930-ih godina sve su škole imale i stanove za učitelje, no njihov je broj uvijek bio manji od broja učitelja koji su radili u školi jer su škole bile izgrađene prije 1918., a neke u XIX. stoljeću, kada je broj polaznika, a prema tome i učitelja, bio manji. U donjostubičkom kotaru bilo je najviše jednosobnih stanova (11), zatim dvosobnih (10), trosobnih (5) i jedan četverosobni stan u Mariji Bistrici za učiteljice redovnice.

²² HŠM, *AR – 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, Donja Bistra, 1938.

²³ HŠM, *A, R – 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, Gornja Bistra, 1. veljače 1938.

Tablica 2. Škole prema godini osnivanja, broju učionica, učitelja i učiteljskih stanova u kotaru Pregrada

Red. br.	Škola	Godina osnivanja	Broj učionica	Broj učitelja	Broj učiteljskih stanova
1.	Benkovo	1931.	2	3	2 2 trosobna
2.	Desinić	1839.	4	8	1 1 dvosobni
3.	Gorjakovo	1932.	1	2	1 1 dvosobni
4.	Kostel	1855.	1	2	1 1 dvosobni
5.	Krapinske Toplice	1864.	4	10	0 /
6.	Lovreća Sela		2	3	0 /
7.	Lupinjak	1931.	2	2	2 2 dvosobna
8.	Pregrada	1842.	4	8	1 1 trosobni
9.	Prišlin	1842.	2	4	1 1 dvosobni
10.	Sopot	1906.	1	2	1 1 dvosobni
11.	Taborsko	1841.	2	4	2 1 dvosobni 1 trosobni
12.	Velika Horvatska	1913.	2	2	2 1 jednosobni 1 dvosobni
13.	Vinagora	1858.	1	2	1 1 trosobni

Izvor: HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, 1938., 1938/39.

Iz tablice 2., koja prikazuje podatke za isto razdoblje u kotaru Pregrada²⁴, od ukupno 13 škola, samo su tri (23%) osnovane nakon 1918. godine, i to 1931. škole u Benkovu²⁵ i Lupinjaku²⁶, a 1932. škola u Gorjakovu.²⁷ Škola osnovana u Krapinskim Toplicama 1864. iste je godine dobila i školsku zgradu katnicu koja je imala četiri učionice: dvije po $9,6 \times 7,9 \times 3,3$ m te dvije po $7,9 \times 5 \times 3,3$ m. Škola međutim uopće nije raspolagala

²⁴ HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, 1938., 1938./1939.

²⁵ HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, Benkovo, 30. siječnja 1938. i 18. veljače 1939.

²⁶ HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, Lupinjak, 30. siječnja 1938. i 16. veljače 1939.

²⁷ HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, Gorjakovo, 1938. i 3. ožujka 1939.

stanovima za učitelje ni gospodarskim zgradama.²⁸ Novotvorena škola 1931. u Lupinjaku školsku je zgradu dobila 1934. s dvije učionice istih dimenzija od $10,5 \times 6,5 \times 4$ m. Škola je imala i dva dvosobna stana za učitelje s kuhinjom i smočnicom.²⁹ Najviše školskih zgrada u kotaru Pregrada imalo je dvije učionice (šest njih), četiri su imale samo jednu učionicu, a tri su škole bile s četiri učionice. Sve su škole, osim škole u Krapinskim Toplicama, imale i stanove za učitelje te pripadajuće gospodarske zgrade koji, međutim, nisu odgovarali broju učitelja u školama, odnosno stanova za učitelje bilo je na svim školama premalo.

Tablica 3. Škole prema godini osnivanja, broju učionica, učitelja i učiteljskih stanova u kotaru Zlatar

Red. br.	Škola	Godina osnivanja	Broj učionica	Broj učitelja	Broj učiteljskih stanova
1.	Batina	1912.	1	2	1 1 dvosobni
2.	Belec	1842.	2	4	2 2 dvosobna
3.	Brestovec	1927.	2	4	1 1 trosobni
4.	Budinščina	1903.	1	2	1 1 dvosobni
5.	Donja Bedekovčina	1845.	2	4	2 1 jednosobni 1 dvosobni
6.	Gornja Bedekovčina	?	?	6	0 /
7.	Gornji Kraljevec	1938.	1	1	0 /
8.	Gregurovec	1931.	2	4	1 1 dvosobni
9.	Hrašćina	1860.	2	4	2 1 dvosobni 1 trosobni
10.	Husinec	1930.	2	3	1 1 dvosobni
11.	Donja Konjščina	1840.	2	4	1 1 trosobni
12.	Gornja Konjščina	1928.	2	2	1 1 dvosobni
13.	Lobor	1858.	4	8	1 1 dvosobni
14.	Maće	1862.	3	6	0 /
15.	Martinščina	1930.	2	2	1 /

²⁸ HŠM, A, R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, Krapinske Toplice, 22. veljače 1938. i 3. ožujka 1939.

²⁹ HŠM, A R – 4323/II, R – 4323/VI., Podaci o školama i nastavnicima, kotar Pregrada, Lupinjak, 30. siječnja 1938. i 16. veljače 1939.

16.	Mihovljan	1835.	2	4	3	1 jednosobni 2 dvosobna
17.	Brestovec Orehovički	1929.	2	4	1	1 dvosobni
18.	Orehovica	1872.	1	2	1	1 trosobni
19.	Peršaves	1912.	1	2	1	1 dvosobni
20.	Petrova Gora	1929.	2	4	1	1 dvosobni
21.	Petruševac	1938.	1	1	0	/
22.	Poznanovec	?	1	2	0	/
23.	Šemnica Gornja	1931.	2	4	1	1 dvosobni
24.	Zajezda	?	?	4	0	/
25.	Zlatar (muška)	1862.	2	4	2	1 dvosobni 1 trosobni
26.	Zlatar (ženska)	1866.	2	4	1	1 četverosobni

Izvor: HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, 1938/39.

Početak 1939. u kotaru Zlatar bilo je 26 škola³⁰, od kojih je njih 15 djelovalo 1918., a 11 ih je otvoreno nakon te godine: Brestovec (1927)³¹, Gornja Konjščina (1928)³², Brestovec Orehovički³³, Petrova Gora³⁴ i Petruševac (1929)³⁵, Gornja Bedekovčina (1930)³⁶, Husinec (1930)³⁷, Martinščina (1930)³⁸, Gregurovec (1931)³⁹, Šemnica Gornja

³⁰ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, 1938./1939.

³¹ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Brestovec, 30. siječnja 1938.

³² HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Gornja Konjščina, 1938.

³³ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Brestovec Orehovički, 29. siječnja 1938.

³⁴ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Petrova Gora, 1938., 5. veljače 1939.

³⁵ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Petruševac, 1939.

³⁶ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Gornja Bedekovčina, 1938.

³⁷ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Husinec, 14. svibnja 1938.

³⁸ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Martinščina, 7. svibnja 1938.

³⁹ HŠM, *A, R – 4323/V*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Gregurovec, 30. siječnja 1938.

(1931)⁴⁰ i Gornji Kraljevec (1938),⁴¹ Velik broj novootvorenih škola govori o površinom velikom području koje je, s obzirom na velik broj djece, bilo nedovoljno pokriveno mrežom škola, a koje su, osim toga, bile dosta dislocirane od sela s najvećim brojem školskih obveznika. Zbog tih je razloga kotar Zlatar imao dosta izražen problem nepolaska škola i potrebu otvaranja novih kako bi se u školu upisali i obveznici iz onih sela koja su bila dosta udaljena od postojećih škola pa ih oni uopće nisu pohađali. Pojačani pritisci stanovništva Hrvatskoga zagorja (Hrvatske) i određena promjena državne politike prema »prečanskim krajevima«, a i konačno donošenje Zakona o narodnim školama (1929)⁴², rezultirali su većim osnivanjem novih škola u kotaru Zlatar i općenito u Hrvatskom zagorju.

Slika 1. Škola u Šemnici Gornjoj, 1931., Školska spomenica Šemnica Gornja

⁴⁰ HŠM, A, R – 4323/V, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Šemnica Gornja, 5. svibnja 1938.

⁴¹ HŠM, A, R – 4323/V, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Gornji Kraljevec, 30. siječnja 1939.

⁴² Zakon o narodnim školama ozakonjen je 5. prosinca 1929., a 9. prosinca objavljen je u *Službenim novinama*, čime je stupio na snagu. Ljubodrag Dimić, *Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije*, II., str. 123; »Zakon o narodnim školama«, *Prosvetni glasnik*, 12, 1929., str. 1109–1186. Zakon je u 1. članu određivao zadatke osnovnoga školovanja: »Narodne škole su državne ustanove sa zadatkom da nastavom i odgojem u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti spremaju učenike za moralne, odane i aktivne članove državne zajednice, kao i da šire prosvjetu u narodu neposredno i posredno suradnjom s kulturnim ustanovama za narodno prosvjećivanje« (»Zakon o narodnim školama«, *Prosvetni glasnik*, 12, 1929., str. 1109–1186.

Najstarija škola u kotaru Zlatar bila je otvorena 1835. godine u Mihovljanu, a školska zgrada prizemnica, sagrađena 1904., sastojala se od dviju učionica, obje veličine $10 \times 6 \times 4$ m. Uz školu bila su i tri učiteljska stana, dva dvosobna i jedan jednosobni, a od gospodarskih zgrada jedna staja i jedan svinjac. Učitelji su raspolagali i s učiteljskim vrtom veličine 100 hvata.⁴³ Najkasnije 1938. otvorene su škole u Gornjem Kraljevcu i Petruševcu. Škola u Gornjem Kraljevcu nije imala vlastite školske zgrade, već se nalazila u privatnoj iznajmljenoj jednokatnoj zgradi u vlasništvu Tome Kundere. Učionica je bila veličine $10,25 \times 5,25 \times 3,5$ m, a imala je i iznajmljenu drvarnicu i vrt od 200 čvh, dok učiteljskih stanova nije bilo.⁴⁴ Škola u Petruševcu nalazila se u prizemnici, građenoj 1938. godine, s jednom učionicom veličine $8,05 \times 5,75 \times 2,8$ m, no nije imala nikakvih gospodarskih zgrada ni stanova za učitelje.⁴⁵

Najviše školskih zgrada u kotaru Zlatar imalo je dvije učionice, njih 16 ili 61,5%, sedam škola imalo je samo jednu učionicu (26,9%), dvije škole imale su tri učionice (7,7%), a jedna četiri učionice (3,8%). Najveći broj škola u kotaru Zlatar imao je dvosobne učiteljske stanove, njih 18 ili 69%, dok su ostalo bili trosobni, jednosobni i jedan četverosobni stan za učiteljice redovnice. Škole u Petruševcu, Maču i Gornjem Kraljevcu uopće nisu imale stanova za učitelje (11,5%).

kotar Krapina na kraju školske godine 1931/32. imao je 11 školskih zgrada, u kojima je bilo 29 učionica ili u prosjeku 2,6 učionica po jednoj školi, dok od ukupno 45 odjeljenja, 16 odjeljenja nije imalo svojih učionica. To je bio razlog da je u svim školama, osim škole u Krapini, nastava bila nerazdijeljena.⁴⁶ Nerazdijeljena nastava – izmjenična, odnosno poludnevna ili nastava u jednom bloku – u pravilu se izvodila prije podne do 12 ili 13 sati, a uvela se, najprije parcijalno, kao novina početkom XX. stoljeća iz psihološko-pedagoških i zdravstvenih razloga. Međutim, još uvijek je bilo dosta zagovornika dotadašnjega načina rada – razdijeljenoga vremena poučavanja prije i poslije podne, s pauzom između 12 i 14 sati, osobito za niže razrede osnovne škole. Ukupno je deset škola imalo svoje vlastite školske zgrade, a dvije su se škole nalazile u privatnim zgradama. Sve su školske zgrade bile u povoljnom stanju, osim

⁴³ HŠM, A, R – 4323/V, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Mihovljan, 3. veljače 1939.

⁴⁴ HŠM, A, R – 4323/V, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Gornji Kraljevec, 30. siječnja 1938.

⁴⁵ HŠM, A, R – 4323/V, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Zlatar, Petruševac, 1939.

⁴⁶ U krapinskoj je školi još početkom drugog polugodišta 1918/19. bilo određeno da se nastava odvija prijedodne do 10, odnosno 11 sati te ponovno poslijepodne od 14 sati, na što se, međutim, žalilo više od 80 roditelja školske djece koji su bili predvođeni Aloisom Cerovec, Jurajom Vuljankom i Franjom Poslanom. Žalbu su u pisanom obliku predali uredu Poglavarstva trgovišta Krapine, nakon čega je načelnik Poglavarstva Krapine zatražio od Mjesnoga školskog odbora da tu žalbu uprava škole i uvaži. Državni arhiv Varaždin – Sabirni arhivski centar Krapina (DAVŽ – SACKR), *Mjesni školski odbor Krapina 1918.–1938.* (MŠO), 762/19. Vidi: Juraj Cenkić, *Nerazdijeljeno vrijeme obučavanja*, Zagreb 1904.

škole u Jesenju koja je bila u tako derutnom stanju da je bila opasna po život učenika i učitelja. Osim škole u Krapini, ni jedna škola nije odgovala potrebama s obzirom na broj školskih obveznika. Postojeći razredi bili su prenatrpani učenicima, a, uz to, ostao je neupisan velik broj obveznika i to upravo zbog nedostatka školskih prostora u svim školama kotara Krapina.⁴⁷ Nadzornički izvještaj za školsku godinu 1935/36. pokazuje da je u kotaru Krapina bilo i dalje 11 škola, a broj učionica povećan je s 29 na 32, odnosno broj odjeljenja s 45 na 49, pa i dalje 17 odjeljenja nije imalo svojih učionica, zbog čega je nastava i dalje bila poludnevna. Škole su i dalje imale problem prevelikoga broja učenika, zbog čega je bilo neupisanih obveznika. Od 11 školskih zgrada, dvije su još uvijek bile u privatnom vlasništvu, većina ih je bila u dobrom stanju, osim škole u Jesenju koja je i nakon četiri godine bila u derutnom stanju. Učenici u učionicu škole u Jesenju nisu mogli ulaziti kroz glavna vrata i hodnik, već su ulazili kroz, za tu namjenu prilagođen, prozor učionice. Kako škola nije imala stan za učitelja, on je stanovao u veoma nehygijenskoj i nezdravoj privatnoj kući koja nije imala ni zahoda. Potrebama škole i dalje je odgovala samo škola u Krapini. Školske godine 1939/40. u kotaru Krapina bilo je 16 osnovnih škola s 34 učionice i 58 odjela.⁴⁸

Školske godine 1931/32. u kotaru Ivanec bilo je ukupno 18 školskih zgrada, u kojima je bilo 48 učionica ili u prosjeku 2,6 učionica, dok, od ukupno 65 odjeljenja, 17 odjeljenja nije imalo svojih učionica. Zbog toga je u svim školama nastava bila nerazdijeljena – izmjenična, odnosno poludnevna. Svoje školske zgrade imalo je 17 škola, a samo se jedna nalazila u privatnoj zgradi. Školske zgrade bile su u povoljnom stanju, osim škole u Cvetlinu gdje se vodio postupak oko novogradnje. Školska zgrada djevojačke škole u Ivancu, osim što je bila premalena, bila je i nehygijska pa je neodloživo bilo izgraditi novu školsku zgradu jer je u pitanju bilo zdravlje učenica i učiteljica redovnica, a postojao je i veći broj djevojčica koje, zbog nedostatka prostora, nisu bile upisane u školu.

⁴⁷ Hrvatski državni arhiv (HDA), *Savska Banovina (SB)*, Prosvjetno odjeljenje (PO), Nadzor škola – Izvješća (NŠI), kutija (k.) 27, Kotar Krapina, 1931./1932.

⁴⁸ »Narodne škole u Banovini Hrvatskoj«, *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske* 1939. – 26. VIII. 1940., 44. Podatci o broju škola u kotarevima Hrvatskoga zagorja prema *Godišnjaku banske vlasti Banovine Hrvatske* 1939. – 26. VIII. 1940. ne podudaraju se u potpunosti s Podacima o školama i nastavnicima iz Hrvatskoga školskog muzeja.

Slika 2. Djevojačka škola u Ivancu, krajem 1940-ih godina, Arhiv OŠ Ivanec

U kotaru Ivanec potrebama nije odgovarala ni jedna škola jer su sve imale prevelik broj učenika u razredima, a zbog toga i velik broj neupisanih obveznika (osim ivanečkih škola).⁴⁹

Na teritoriju kotara Ivanec nakon četiri godine bila je jedna školska zgrada manje (17) jer je škola Brezova Gora zbog derutnosti morala biti zatvorena (1934), ali je broj učionica porastao s 48 na 50, odnosno 2,9 učionica po školi. U školskim je prostorijama bilo smješteno 73 odjeljenja, odnosno pet više nego krajem 1932. godine. Nadalje, 23 odjeljenja nisu imala svoje učionice pa je u svim školama kotara nastava i dalje bila poludnevna. Škole su imale prevelik broj učenika, a suočavale su se i s problemom nedostatka učitelja – u djevojačkoj školi u Ivancu, Jurketincu, Kamenici, Maruševcu, Pleši–Trakošćanu, Voći Gornjoj, Vrbnu, Druškovcu. U Druškovcu je u tri odjeljenja radila samo jedna učiteljica s 246 učenika, a u Pleši–Trakošćanu jedna je učiteljica podučavala 220 učenika. Školske zgrade općenito nisu odgovarale svojim potrebama, a naročito je nezdrava i nehigijenska bila djevojačka škola u Ivancu. Školska zgrada u Voći Donjoj našla se te godine na dražbi jer je Mjesni školski odbor samoinicijativno počeo, bez dozvole vlasti, s nadogradnjom škole, a kako je ponestalo novčanih

⁴⁹ HDA, SB PO, NŠI, k. 20, kotar Ivanec, kotar Krapina, Izvještaj o pregledu škola sreza Krapina – Ivanec svršetkom školske godine 1931./1932., 33472/32.

sredstava, izvođač radova je Mjesni školski odbor predao sudu, koji je i donio presudu o dražbi.⁵⁰ Školske godine 1939/40. u kotaru Ivanec bilo je 20 osnovnih škola s 53 učionice i 97 odjela.⁵¹

Na kraju školske godine 1930/31. škole u kotaru Novi Marof većinom su bile u dobrom stanju, osim škola u Remetincu, Ljubešćici i Brezničkom Humu koje su bile derutne i premalene za velik broj polaznika. Škola u Brezničkom Humu imala je samo jednu učionicu. Općenito je broj škola bio premalen za velik broj školskih polaznika i obveznika te je postojao određeni broj djece koja školu nisu ni pohađala. Veći broj škola trebalo je proširiti i nadograditi, a najhitnije je bilo u Ključu. Navedene je školske godine bila otvorena dvorazredna škola u Kolarcu. U kotaru nije postojalo ni jedno mjesto koje ne bi pripadalo jednoj školskoj općini, iako je bilo sela koja su od škole bila udaljena i sedam kilometara. Uobičajena udaljenost bila je tri kilometra. Učiteljski stanovi nalazili su se u školskoj zgradi ili zasebno, no njihov je broj bio malen s obzirom na broj učitelja pa ih je većina stanovala u privatnim stanovima. Stanovi su bili u srednjem stanju, pojedini su bili vlažni, premali i nezdravi.⁵²

Školske prilike u kotaru Novi Marof nisu se bitnije popravile ni krajem školske godine 1935/36. U kotaru je postojalo 14 škola i isto toliko školskih zgrada, većinom su bile u dobrom stanju, no većina nije odgovarala higijenskim i pedagoškim propisima jer su imale premalene učionice. U školskim zgradama postojalo je ukupno 29 učionica i tri kancelarije. Uz škole se nalazilo 20 stanova za učitelje koji su većinom bili vlažni.⁵³ kotar Novi Marof 1939/40. i dalje ima 14 škola, 30 učionica i 57 odjela.⁵⁴

U školskoj godini 1929/30., godini donošenja prvoga školskog zakona Kraljevine Jugoslavije u kotaru Klanjec zbog velike je napučenosti uvelike nedostajalo škola, dok su se sve postojeće škole suočavale s problemom prevelikoga broja učenika u razredima. Planirana je bila gradnja škola u Martinišću i Strmcu te nadogradnje u Zagorskim Selima, Sutlanskoj Poljani i Klanjcu. Općina Klanjec iznajmljivala je za školu prostorije u cesargradskim Novim Dvorima. Većina škola u kotaru Klanjec nije odgovarala svojim potrebama, naročito školske zgrade u Strmcu, Velikoj Erpenji i

⁵⁰ HDA, SB PO, NŠI, k. 20, kotar Ivanec, kotar Krapina, Izvještaj o pregledu škola sreza Krapina – Ivanec svršetkom školske godine 1935./1936., 20420/36.

⁵¹ »Narodne škole u Banovini Hrvatskoj«, *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske* 1939. – 26. VIII. 1940., 44.

⁵² HDA, SB PO, NŠI, k. 34, kotar Novi Marof, Izvještaj o pregledu škola sreza Novi Marof svršetkom školske godine 1930./1931., 52765/31.

⁵³ HDA, SB PO, NŠI, k. 34, kotar Novi Marof, Izvještaj o pregledu škola sreza Novi Marof svršetkom školske godine 1935./1936., 42870/36.

⁵⁴ »Narodne škole u Banovini Hrvatskoj«, *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske* 1939. – 26. VIII. 1940., 44.

Sutlanskoj Poljani jer su bile derutne i potpuno nehidijenske. Nove školske zgrade trebalo je izgraditi i u Dubrovčanu, Martinišću, Pušći i Lučelnici. Školu u Klanjcu trebalo je nadograditi, a proširiti u Zagorskim Selima jer je postojao velik broj neupisanih obveznika. Otvaranje škola bilo je potrebno i zbog toga što su u pojedinim selima učenici bili udaljeni i devet kilometara do škole. U klanječkom kotaru sve su škole raspolagale stanovima za učitelje, osim škole u Klanjcu koja ih je morala ustupiti za potrebe građanske škole. Stanovi su u većini slučajeva bili dobri, osim onih u Strmcu i Sutlanskoj Poljani. Učitelji su mogli naći stanove u svim mjestima, osim u Letovčanu Novodvorskom, dok su jedino stanovi u Klanjcu bili dosta skupi i teško ih se moglo pronaći.⁵⁵

Krajem školske godine 1937/38. u kotaru Klanjec djelovalo je 14 osnovnih škola s 50 odjeljenja i s 47 učitelja, što znači da su nedostajala još tri učitelja. U školi Velika Erpenja od početka školske godine radio je samo jedan učitelj sa 194 učenika, a nepopunjena učiteljima bila su i dva novootvorena odjeljenja u Tuhlju. kotar Klanjec spadao je u pasivne krajeve Hrvatskoga zagorja pa se slabo materijalno stanje odražavalo i u broju polaznika u školama i u pojedinim odjeljenjima jer je bilo dosta škola koje zbog premalih učionica i školskoga prostora općenito nisu mogle upisati velik broj obveznika, a opet većina škola bila je prenatrpana velikim brojem školskih polaznika. Zbog takvih prilika bilo je dosta djece koja i nisu bila upisana u školu jer su im i domovi bili udaljeni više od četiri kilometra, iako je bilo slučajeva da su djeca dolazila u školu iz sela udaljenih šest ili sedam kilometara od škole. Uspjeh učenika na kraju je nastavne godine zbog otežanih uvjeta bio slab, što potvrđuju ljetopisi pojedinih škola. Školske zgrade u Cesargradskim dvorima, Strmcu i Velikoj Erpenji i dalje nisu odgovarale svojoj svrsi. Velika potreba gradnje nove školske zgrade bila je u novoosnovanoj školskoj općini Dubrovčan.⁵⁶ Školske godine 1939/40. u kotaru Klanjec bilo je 17 osnovnih škola s 31 učionicom i 59 odjela.⁵⁷

Osiguranjem dovoljnoga broja škola, učionica i učitelja te učiteljskih stanova, uz obvezno školovanje i osiguravanje udžbenika putem prosvjetne politike ostvarilo bi se i duhovno jedinstvo različitih naroda nakon ujedinjenja. Međutim, kako je iz navedenih primjera zagorskih škola vidljivo, zbog nedostatka materijalnih sredstava za provođenje takve prosvjetne politike proklamirani zahtjevi najčešće su ostajali samo neostvorena želja. Stvarnost je, dakle, bila drugačija. Možda je najveću ulogu u neuspjehu prosvjetne međuratne politike odigrao kronični nedostatak kapitala. Na-

⁵⁵ HDA, SB PO, NŠI, k. 23, kotar Klanjec, Izvještaj o pregledu škola sreza Klanjec svršetkom školske godine 1929./1930., 15333/31.

⁵⁶ HDA, SB PO, NŠI, k. 23, kotar Klanjec, Izvještaj o pregledu škola sreza Klanjec svršetkom školske godine 1937./1938., 15683/1938.

⁵⁷ »Narodne škole u Banovini Hrvatskoj«, *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske* 1939. – 26. VIII. 1940., 44.

ime, nakon Prvoga svjetskog rata država je za obrazovanje izdvajala samo 6,3% izdataka, dok je primjerice za vojsku bilo izdvajano 22%. Ukupno, Ministarstvo prosvjete imalo je na raspolaganju 2% nacionalnoga dohotka. Budući da je isti između 1925. i 1935. pao za 40%, i investicije u obrazovanje znatno su se smanjile.⁵⁸ Minimalna izdvajanja za prosvjetu i kulturu, pojačana demografskim i gospodarskim, ali i političkim prilikama, nisu mogla riješiti ni velik problem nepismenih ljudi, a kamoli dovesti do većih napredovanja na području prosvjete.

O materijalnoj snazi pojedinih zagorskih seoskih općina ovisio je i materijalni položaj škole, a općinska se politika neposrednije odražavala i u školskim pitanjima. Sastavljanje školskoga proračuna za godišnje održavanje škola radio je Općinski školski odbor te ga predlagao Općinskom poglavarstvu, koje je donosilo konačnu odluku o visini sredstava za rad škole u školskoj godini. Sve do 1927. školske su potrepštine uprave škola naručivale preko općinskih poglavarstava, ukoliko je to bilo predviđeno općinskim proračunom. Iako je Zakon o narodnim školama nastojao u potpunosti zakonski urediti financiranje škola, velika ekonomska kriza uzrokovala je neuredniji priljev sredstava jer je on ponajprije ovisio o pritjecanju općinskih prireza, koji su i inače bili vrlo neredoviti, pa su općine do kraja 1930-ih godina bile prisiljene neprekidno provoditi velike mjere štednje glede svojih obveza prema školama. Početak Drugoga svjetskog rata još je više unazadio materijalni položaj škola.

Pojedinačni kvantitativni pomaci ipak nisu značajno utjecali na poboljšanje školske mreže i obrazovanja u Zagorju jer je u postojećim i novoosnovanim školama rastao i broj učenika. Nova su se odjeljenja otvarala u istom školskom prostoru, uz uvođenje poludnevne nastave u istim tijesnim prostorijama škola izgrađenih najčešće u XIX. stoljeću, dakle bile su predviđene za sasvim druge uvjete školovanja. Cjelodnevna nastava, koja je dominirala 1918. godine, postala je krajem promatranoga razdoblja gotovo iznimka, čime se potvrđuje stagnacija školskih prilika u Hrvatskom zagorju nakon 1918. godine. Bolji rezultati, dakako, izostali su i zbog drugih institucionalnih i organizacijskih slabosti.

Učenici

Analizirani broj škola, učionica i njihove veličine, kao i broj učitelja te učiteljskih stanova na područjima zagorskih kotareva, govore u prilog činjenici kako mreže škola u Hrvatskom zagorju, usprkos njihovu širenju nakon 1918. godine, nisu bile dovoljno razvijene i, kao takve, nisu mogle u svojim sredinama upisati sve školske obveznike. Tijekom čitavoga međuratnog razdoblja, s obzirom na visok prirodni pri-

⁵⁸ Marie-Janine Calic, »Bildung als Entwicklungsproblem in Jugoslawien (1918.–1941.)«, *Allgemeinbildung als Modernisierungsfaktor*, Berlin 1994., str. 103–126.

rast u Zagorju, povećavao se broj školskih obveznika. Proširivanjem škola, kao i otvaranjem novih te zapošljavanjem većega broja učitelja, nastojalo se omogućiti njihovo upisivanje u školu, no to se na kraju promatranoga razdoblja uspjelo postići tek u manjem broju, uglavnom većih naselja i to najčešće u sjedištima pojedinih kotareva. Većina je škola i krajem 1930-ih godina još uvijek u službenim dokumentima bilježila određeni broj nepolaznika, uglavnom zbog premalih školskih prostorija, udaljenosti od škole i velikoga siromaštva. Siromašne obitelji u takvim uvjetima djecu nisu mogle opremiti za školu, a koristili su ih i za rad na poljima ili bi ih upućivali na zapošljavanje u veće centre. Upravo je broj polaznika škola jedan od najvećih pokazatelja promjena školskih prilika na nekom području.

Kretanje broja obveznika i polaznika osnovne škole u Hrvatskoj, odnosno na području Zagrebačke oblasti, prikazano je tablicom 4. Osnovne škole na području Savske i Primorske banovine školske godine 1928/29. polazio je 253 341 učenik. Broj učitelja u državi povećan je od 18 201 u školskoj godini 1925/26. na 21 308 u godini 1928/29. U Savskoj i Primorskoj banovini bilo je 1928/29. godine 4997 učitelja ili 23,5%.⁵⁹

Tablica 4. Polaznost osnovne škole u Hrvatskoj/Zagrebačkoj oblasti (1919–1940)⁶⁰

Šk. god.	Područje	Obveznici OŠ	Polaznici OŠ	Polaznost (u %)
1919/20.	Hrvatska i Slavonija (bez Dalmacije)	312 498	227 591	72,8%
1928/29.	Zagrebačka oblast	66 270	56 053	84,6%
1939/40.	bivša Zagrebačka oblast	96 485	84 424	87,5%

Izvori: Franković (1958), 311; *Seljačka prosvjeta* (1929), 95; *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske* (1940), 47.

Iako se prikazani podatci o obveznicima i polaznicima ne odnose uvijek na isti prostor u teritorijalnom smislu (teritorijalne promjene), isti zorno prikazuju povećanje polaznosti osnovne škole na tom području tijekom promatranoga razdoblja. Za usporedbu, prikazan je odnos broja obveznika i polaznika, odnosno polaznost za kotar Ivanec (tablica 5).⁶¹

⁵⁹ Dragutin Franković, *nav. dj.*, 311.

⁶⁰ Izvori za tablicu 4: za broj obveznika i polaznika 1919/20: D. Franković, *nav. dj.*, 311; za 1928./29.: *Seljačka prosvjeta*, 6–9, 1929., 95; za 1939/40: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske* (1940), 47. Napomena: Podatci za 1939/40. odnose se na kotareve koji su do 1929. činili Zagrebačku oblast.

⁶¹ Za razdoblje 1919/20. korišten je podatak o broju obveznika i polaznika za tri odabrane škole kotara Ivanec: Ivanec, Bednja i Gornja Voća.

Tablica 5. Polaznost osnovne škole u kotaru Ivanec (1919–1940)⁶²

Šk. god.	Obveznici OŠ	Polaznici OŠ	Polaznost (u %)
1919/20.	2152	844	39,2%
1929/30.	5139	3537	68,8%
1939/40.	6859	5373	78,3%

Izvor: Školske spomenice Ivanec, Bednja, Gornja Voća; *Seljačka prosvjeta* (1929), 95; *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske* (1940), 44–47.

U promatranom razdoblju vidljivo je povećanje broja obveznika i polaznika, a najznačajniji pomak vidljiv je u povećanju polaznosti osnovne škole s 39,2% 1919. na 78,3% 1940. na području kotara Ivanec. Razlog velikoga postotnog povećanja polaznosti osnovne škole treba tražiti u povećanju broja odjela u postojećim školama, a djelomično i u otvaranju novih škola u tom kotaru.

Polaznici redovne škole i *opetovnice* u centralnoj školi kotara Novi Marof – školi Remetinec – prikazani su u promatranom razdoblju tijekom tri školske godine (1924/25., 1931/32. i 1936/37) u tablicama 6., 7., 8.

Tablica 6. *Polaznici škole Remetinec 1924./1925.*

KOTAR NOVI MAROF – ŠKOLA REMETINEC – šk. god. 1924/25.					
Razred	Redovna škola		Opetovnica		
	dječaci	djevojčice	dječaci	djevojčice	
I.	90	78	35	\	
II.	57	44	8	8	
III.	51	9	29	6	
IV.	29	3			
V.	2	\			
Ukupno:	167	73	72	1	326

Izvor: HDA, ZO, VŽ ZO, k. 263, 8919/1924., *Iskaz o stanju škola* za studeni 1924. za kotar Novi Marof

⁶² Izvor za tablicu 5: za 1919/20. Školske spomenice Ivanec, Bednja, Gornja Voća; za 1929/30: *Seljačka prosvjeta* 6–9, 1929., str. 95; za 1939/40: *Godišnjak Banske vlasti Banovine Hrvatske*, 1940., str. 44–47.

Tablica 7. Polaznici škole Remetinec 1931/32.

KOTAR NOVI MAROF – ŠKOLA REMETINEC – šk. god. 1931/32.				
	Razred	dječaci	djevojčice	
Redovna škola	I.	50	43	
	II.	46	41	
	III.	61	29	
	IV.	38	22	
	V.	14	9	
Produžna škola		14	4	
Ukupno:		223	148	371

Izvor: HDA, SB PO, NŠI, 1931/1932., k. 34; AOŠNM, Školska spomenica

Tablica 8. Polaznici škole Remetinec 1936/37.

KOTAR NOVI MAROF – ŠKOLA REMETINEC - šk. god. 1936./37.			
Razred	Redovna škola		
	dječaci	djevojčice	
I.	68	51	
II.	66	54	
III.	32	27	
IV.	24	14	
Ukupno:	190	146	336

Izvor: HDA, SB PO, NŠI, 1931/32., k. 34; AOŠNM, Školska spomenica

Prema Khuenovu školskom zakonu iz 1888.,⁶³ a koji je vrijedio sve do kraja 1929. godine, školska je obveza za učenike započinjala s navršениh sedam godina i trajala je pet godina, s time da je učenicima bilo zakonski zabranjeno odustati od školovanja prije navršene 12. godine.⁶⁴ Popis školskih obveznika školama u Hrvatskoj dostavljali

⁶³ Anton Cuvaj, Školski zakon od 31. listopada 1888. s provedbenim naredbama i načelnim rješenjima, Zagreb 1901; Isti, *Građa za povijest školstva*, VII, Zagreb 1911.

⁶⁴ Sanda Uglešić, *Hrvatsko pučko školstvo od 1869. do 1941. u svjetlu pozitivnog zakonodavstva*, Zadar 2007. (neobjavljeni magistarski rad).

su mjesni župni uredi, a uloga popisivača bila je uglavnom povjerena Mjesnom školskom odboru, a obvezan je bio sudjelovati i predstavnik Općinske uprave te od 1927. i liječnik. Budući da su prema tom zakonu pojedina djeca mogla biti oslobođena od pohađanja škole zbog siromaštva, duševne zaostalosti i slično, u školskim je općinama uvijek ostao određen broj neupisane djece u školu i zbog tih razloga. Molbe roditelja upućene Školskom odboru zbog oslobađanja njihove djece od polaska škole u čitavom su razdoblju najčešće kao razlog navodile siromaštvo. Školskom odboru osnovne škole u Krapini obratila se 12. siječnja 1918. majka Josipe Bobovečki, koja je bila učenica ponavljačica u 4. razredu, s molbom da se oslobodi daljnega školovanja. U obitelji je bilo još četvero djece, od kojih su još dvojica dječaka polazila školu. Otac je bio u ratu skoro četiri godine, kao i njegova braća. Majka je smatrala da je Josipa već dovoljno naučila čitati, pisati i računati jer je ostale razrede prolazila s dobrim uspjehom, a kod kuće joj je bila potrebna jer je majka zbog poslova morala izlaziti iz kuće pa nije imala kome ostaviti djecu na čuvanje, niti joj je tko mogao paziti na vatrau u peći te se bojala požara. Mjesni školski odbor u Krapini na Sjednici održanoj 12. lipnja 1918. udovoljio je molbi Marije Bobovečki.⁶⁵ Zapisnik Sjednice Mjesnoga školskog odbora Krapina održane 8. ožujka 1931. navodi i ostale razloge zbog kojih su djeca mogla opravdano biti oslobođena od polaženja škole. Odboru se molbom za oslobađanje obratilo devetero roditelja koji su za svoju djecu naveli da su duševno zaostala, da boluju od gušavosti, plućnih bolesti, da su slabokrvna, tjelesno slaba, a jedna je djevojčica bila potpuno gluha. Sva su djeca, osim jednoga dječaka za kojega i nije bio naveden poseban razlog nepolaska, bila po odluci Školskoga odbora oslobođena od polaženja škole.⁶⁶ Da je slab i bolestan, a uz to i »ne napreduje u školi«, navela je majka Stjepana Klasića, učenika 4. razreda u Krapini te je zatražila od Mjesnoga školskog odbora da ga se oslobodi od daljnega polaska škole. Njegova je majka bila »sirotka« i udovica i sin joj je bio potreban za čuvanje kuće i mlađe sestre te za zarađivanje jer su ostala djeca već otišla od kuće na rad u tvornicu.⁶⁷

Prema naredbi o popisu školskih obveznika iz 1927. nepolazak se nastojao spriječiti, no broj neupisanih je ostao i dalje, ponajviše zbog nedostatka školskih prostorija i, kao u prethodnom primjeru iz 1931., različitih bolesti. Taj se problem, međutim, trebao riješiti odredbama Zakona o narodnim školama iz 1929. kojim su ukinuti 5. razredi, odnosno *opetovnice* pa je na određeni način oslobođen dio školskoga prostora za upis većega broja obveznika. Također je poludnevna nastava prisutna u čitavom Zagorju omogućila opadanje broja neupisane djece jer je na taj način udvostručen stari školski prostor. Problem je ipak bio u školskom zakonu iz 1929. koji je

⁶⁵ DAVŽ – SACKR, *MŠO Krapina*, Molba Školskom odboru, 12. lipnja 1918.

⁶⁶ DAVŽ – SACKR, *MŠO Krapina*, Zapisnik Sjednice Mjesnog školskog odbora u Krapini, 8. ožujka 1931.

⁶⁷ DAVŽ – SACKR, *MŠO Krapina*, Molba, 192/1931.

predviđao osmogodišnju osnovnu školu, no realizacija viših narodnih škola u seoskim sredinama Hrvatskoga zagorja uglavnom nije bila provedena te se školovanje svelo samo na četiri godine. Ukidanjem 5. godišta i *opetovnice* zapravo je došlo do nazadovanja školskih prilika u Zagorju jer su one bile uvelike prakticirane prije 1918. godine. U seoskim osnovnim školama Zagorja djeca su dakle završavala školovanje u 11. ili 12. godini života, ukoliko nisu već ranije odustala od polaska škole pa je stoga, bez obzira na visok prirodni priraštaj Zagorja, broj polaznika škola na kraju promatranoga razdoblja jedva zamjetno porastao ili se čak smanjio u pojedinim sredinama. Koliko su učenici i roditelji seoske djece tim Zakonom o narodnim školama iz 1929. godine bili zakinuti, svjedoče i ljetopisi zagorskih škola u kojima se vidi da su nakon ukidanja *opetovnica* roditelji molili uprave škole da im se djeca ponovno, barem još jednu godinu, upišu u 4. razred niže osnovne škole. Navedeni problemi vidljivi su u tablicama 6., 7. i 8., u kojima se prikazuje broj polaznika po rodu u školi Remetinec. Broj polaznika redovne nastave i *opetovnice* u Remetincu 1924/25. povećan je za samo 13% 1931/32., s time da više nije postojala *opetovnica* već produžna škola kao prijelazno razdoblje do potpuna njihova ukidanja 1932. godine.⁶⁸ Povećanje je doista bilo minimalno ako se u obzir uzme podatak iz Školske spomenice Remetinec o broju školskih obveznika te je ispalo da je u školu ostalo neupisano više od 250 djece, ponajviše zbog nedostatka prostora. Problem velikoga broja neupisanih školskih obveznika bio je donekle riješen konačnim otvaranjem nove škole s dvije učionice u Ključu 1934. godine u koju je odmah bilo upisano 184 učenika⁶⁹ pa je škola u Remetincu bila rasterećena i »ispražnjena« za upis jednoga dijela do tada neupisane djece. Činjenica kako je sljedeće školske godine, 1937/38., u 1. razred bilo upisano samo 38 dječaka i 38 djevojčica i to s navršenih devet godina, a da je više od 170 djece ostalo i dalje neupisano, potvrđuje da je škola i dalje imala premalo prostora za upisivanje školskih obveznika, bez obzira i na novootvorenu školu Ključ.⁷⁰

Početak promatranoga razdoblja, školske godine 1918/19., u školu u Remetincu bilo je upisano 310 učenika, dok je krajem toga razdoblja, školske godine 1940/41., upisano samo 29 učenika više, odnosno njih 339⁷¹, što znači da problem velikoga broja neupisanih nije uspjela riješiti ni vlast Banovine Hrvatske s politikom davanja pripomoći za gradnju i proširivanjem škola, kao ni otvaranjem seoskih pro-

⁶⁸ Obvezna osmogodišnja nastava trebala se početi izvoditi od školske godine 1930./1931., a školski su odbori trebali odlučiti hoće li učenici koji su u lipnju 1930. završili 4. razred osnovne škole produžiti obvezno školovanje s 1. rujnom 1930. u višoj narodnoj školi u redovnoj ili skraćenoj nastavi. Dotadašnja *opetovnica* i produžna škola mogla se voditi kao viši razred narodnih škola, ali samo privremeno do onog trenutka kada su se trebali preobraziti u razrede viših narodnih škola s redovnom nastavom. DAVŽ – SACKR, *MŠO Krapina*, Obavezne osmogodišnje nastave izvođenje, 47/1930.

⁶⁹ AOŠNM, *Spomenica državne narodne škole u Ključu*

⁷⁰ AOŠNM, Školska spomenica Remetinec

⁷¹ Isto.

dužnih škola. Brojčani podatci o broju polaznika pojedinih škola moraju se, međutim, uzimati s određenom rezervom jer svi upisani nisu bili redovni polaznici škola pa, iako su škole u službene statistike upisivale kako nepolaznika nema, bilo je vidljivo iz broja opravdanih satova da su pojedini učenici s nastave izostali velik broj sati, ponajviše zbog siromaštva koje im je onemogućavalo kupovinu zimske obuće i odjeće, zbog udaljenosti ili poljskih radova.⁷² U službenim statistikama škole su zapravo rijetko bilježile nepolaznike, iako ih je uvijek bilo. Škola u Pregradi u Iskazu za stanje škole u siječnju 1925. upisala je 25 dječaka i 55 djevojčica nepolaznika redovne nastave te 22 dječaka i tri djevojčice nepolaznika *opetovnice*.⁷³ U vremenu od 15. do 31. prosinca 1925. djevojačku školu u Krapini nije polazilo sedam djevojčica.⁷⁴ Škola u Klanjcu u Iskazu za stanje škole u prosincu 1924. upisala je samo dva dječaka i tri djevojčice nepolaznika redovne nastave, a 24 dječaka i četiri djevojčice nepolaznika *opetovnice*.⁷⁵ Škola u Remetincu navela je kako 1931/32. na 100 učenika samo njih 1% školu polazi neredovito.⁷⁶ Realan broj nepolaznika zbog ranije navedenih razloga sigurno je bio puno veći, a mjere i kazne za suzbijanje nepolazaka škole, iako su godinama bile sve strože, u konačnici nisu davale većih rezultata, osobito 1920-ih i početkom 1930-ih godina. Iz tablica 6., 7. i 8. također je vidljivo kako je broj dječaka uvijek bio nešto veći prema broju djevojčica polaznica, no postojale su i sredine, kao što je primjerice škola u Zlataru, gdje je broj djevojčica polaznica bio veći od broja dječaka polaznika, ali to je bilo zbog toga što im je postojanje odvojene djevojačke škole u Zlataru jednostavno omogućavalo veći upis, za razliku od sredina gdje su škole bile mješovite pa bi zbog nedovoljnoga prostora uvijek najprije bili upisivani dječaci, na štetu manjega broja upisanih djevojčica.

⁷² Kao razloge za opravdavanje 113 dana izostanaka koje su imali učenici škole u Letovčanu Novodvorskom u prosincu 1924. učitelj je naveo bolesti i zimu, odnosno nedostatak obuće. HDA, ZO VŽ ZO, k. 263, *Iskaz o stanju škole za Letovčan Novodvorski za prosinac 1924.*, 141/1924.; Škola u Začretju za mjesec studeni zabilježila je čak 1106 izostanaka zbog bolesti i obiteljskih uzroka. Isto, *Iskaz o stanju škole za Začretje za studeni 1924.*, 208/24.

⁷³ HDA, ZO VŽ ZO, k. 263, *Iskaz o stanju škole za Pregradu za siječanj 1925.*, 28/25.

⁷⁴ Roditelje nepolaznika škole, Štefe Dolovčak, Ane Osredečki, Bare Puljek, Marije Smiljan, Albine Dunaj, Štefe Hršak i Dragice Kuhar, Uprava škole prijavila je Školskom odboru koji je za roditelje nepolaznika odredio i zakonom predviđenu kaznu. DAVŽ – SACKR, MŠO Krapina, *Iskaz školske mladeži, koja nije školu polazila za vrijeme od 15. prosinca do 31. prosinca 1925. godine*, 18. veljače 1926.

⁷⁵ HDA, ZO VŽ ZO, k. 263, *Iskaz o stanju škole Klanjec za prosinac 1924.*, 435/24.

⁷⁶ HDA, SB PO, NŠI Novi Marof, k. 34, 1931./1932.

Tablica 9. Polaznici po rodu škola u Zlataru 1936/37.

KOTAR ZLATAR – ŠKOLA ZLATAR – šk. god. 1936/37.			
Razred	Redovna škola		
	dječaka	djevojačka	
I.	54	57	
II.	42	51	
III.	38	52	
IV.	44	53	
Ukupno:	178	213	391

Izvor: HDA, SB PO, NŠI, 1936./1937., k. 53

Velik broj učenika u razredu, slaba opremljenost školskim materijalom, rad učenika kod kuće te neredovit polazak škole uzrokovali su i njihov slab uspjeh na kraju školske godine, ponajviše u smislu prelaska u viši razred što su u svojim godišnjim pregledima konstatirali i školski nadzornici.⁷⁷ Činjenica je ipak da su seoska djeca upravo preko osnovnih škola i svojih učitelja, s kojima su se uključivala u kulturna događanja i općenito društveni život svakoga mjesta, prvi put ulazila u većoj mjeri u sferu javnosti te su tako s vremenom postajala pokretačima određenih promjena u hrvatskom društvu.

Slika 3. Četvrti razred djevojačke škole u Ivancu, 1930-ih godina, Arhiv OŠ Ivanec

⁷⁷ Vidi tablicu 10.

Tablica 10. Uspjeh učenika u kotaru Krapina na kraju šk. god. 1931/32.

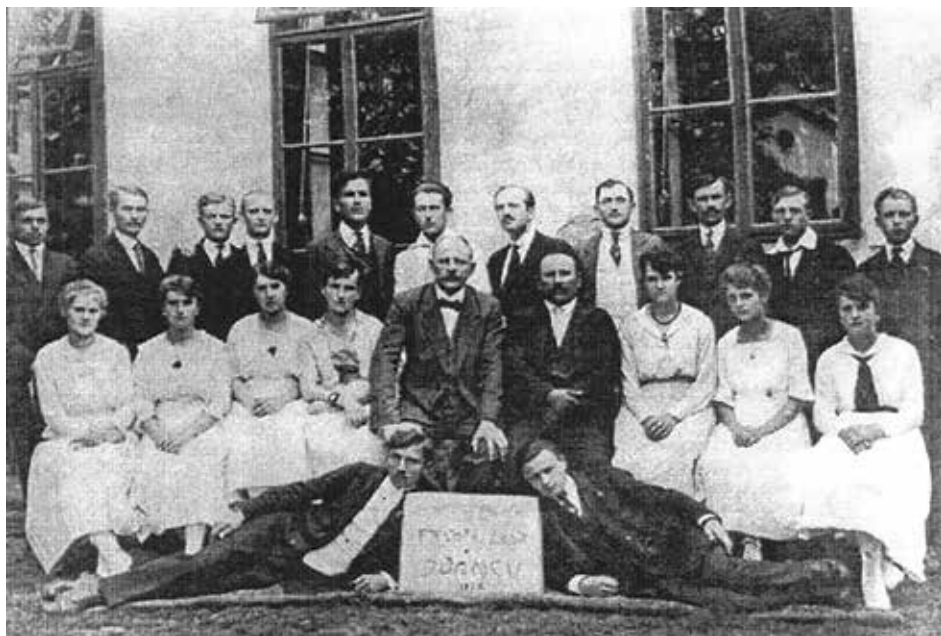
Osnovna škola	Prelazi u sljedeći razred					Ponavlja razred					Novo-upisani u I. razred
	I.	II.	III.	IV.	Σ	I.	II.	III.	IV.	Σ	
Đurmanec	23	54	21	42	140	8	8	12	5	33	40
Jesenje	27	40	27	35	129	6	7	7	4	24	44
Krapina	132	105	123	89	449	35	20	22	7	84	121
Lepajci	50	60	69	53	232	16	16	6	2	40	56
Petrovsko	51	52	50	39	192	22	17	4	0	43	54
Prigorje	35	28	36	37	136	9	6	10	0	25	29
Radoboj	72	74	79	57	282	12	5	9	0	26	87
Svedruža	28	27	26	25	106	8	6	7	0	21	28
Škaričevo	101	13	19	29	162	12	0	2	1	15	39
Zabok	58	66	63	60	247	19	16	25	5	65	72
Začretje	238	61	114	49	462	47	27	52	38	164	234
Ukupno	815	580	627	515	2537	194	128	156	62	540	804

Izvor: SB, PO, NŠI, k. 20, 33472/32.

Nacionalni i vjerski sastav učenika u osnovnim školama Hrvatskoga zagorja nije posebno analiziran jer se radi o čistom hrvatskom prostoru rimokatoličke pripadnosti. Doista su bili izuzetci da su u škole bili upisani po pojedinim godištimu učenici istočnopravoslavne ili neke druge vjerske pripadnosti. Radilo se uglavnom o školama u mjestima sjedišta kotara ili primjerice u Oroslavlju, gdje je bila veća koncentracija industrijskih poduzeća.

Učitelji(ce)

Učitelji su, usprkos teškim uvjetima života i rada u školama, uz obvezni izvanškolski rad, najčešće bili nositelji društvenih događanja, posebice u malim seoskim sredinama. Omogućivala im je to i njihova dobra stručna sprema, za koju je često bila vezana glazbena naobrazba ili osposobljenost za neke gospodarske grane (voćarstvo, vinogradarstvo, pčelarstvo i slično), ali i njihova ljubav prema učiteljskom pozivu – »učiteljstvo pokazuje volju i ljubav k pozivu, a dužnosti vrši ispravno« – bio je najčešći komentar školskih nadzornika nakon inspekcijskih pregleda škola. Uz to, pokazivali su interes za stručna usavršavanja putem različitih predavanja, ferijalnih tečajeva i čitanja stručnih časopisa, a nastojali su se upoznati s metodama nove škole.

Slika 4. Učitelj Mile Valentić, osnivač i voditelj Pjevačkoga zbora Javor, Ivanec, 1920., Arhiv OŠ Ivanec

Mnogi su učitelji radili u kulturno-prosvjetnim društvima koja su djelovala u naseljima, bili su tajnici, knjižničari ili članovi upravnih odbora, voditelji zemljoradničkih zadruga i slično. S voljom su radili na narodnom prosvjećivanju i aktivno sudjelovali u osnivanju kulturno-prosvjetnih institucija, »koje se podižu na korist duševnog napretka naroda«. Učitelji u kotaru Klanjec u više su škola prikazivali kinematografske predstave jer je Kraljevska banska uprava – Prosvjetno odjeljenje poklonila dva kinematografska aparata kojima su se mogle koristiti sve škole u klanječkom kotaru. U držanju predavanja popraćenih kinematografskim snimkama naročito se isticao uči-

telj Đuro Orlić u Zagorskim Selima, koji je ujedno osnovao i narodnu čitaonicu te pokrenuo pjevačko društvo za mlade u selu.⁷⁸ Rudolf Kutnjak u Sutlanskoj je Poljani pokrenuo narodnu čitaonicu, osnovao tamburaško društvo te uspješno je vodio i seosko diletantsko društvo za prikazivanje igrokaza.⁷⁹ Rudolf Čepin je pak u teoriji i praksi među seljacima u Kraljevcu propagirao uzorno peradarstvo i kuničarstvo kojim se bavio⁸⁰, dok je kasnije organizirao i mjesnu limenu glazbu.⁸¹ U drugoj polovici 1930-ih godina izvanškolski rad učitelja uvelike je bio povezan s djelovanjem Seljačke i Gospodarske sloge, u organizaciji HSS-a.

Učiteljice osnovnih škola jednako su bile aktivne u izvanškolskom radu kao i njihovi kolege učitelji pa su mlade žene i djevojke podučavale ručnom radu i higijeni te im davale upute o kućanstvu i odgoju djece. Učiteljica Zora Sivoš iz Lobora u školskoj je godini 1939/40. bila aktivna u posuđivanju knjiga prosvjetnoga i gospodarškoga sadržaja, podučavajući također o dobroj ishrani i kuhanju. Učenicima je davala rasade cvijeća, a djevojkama je dobrovoljno crtala narodne motive za ženski ručni rad.⁸² Angažiranje u izvanškolskom radu naročito se očekivalo od onih učiteljica koje nisu imale vlastitu obitelj ili su pak bile udate za učitelje, što je najčešće i bio slučaj tijekom čitavoga međuratnog razdoblja. Udaju učiteljica kontrolirala je vlast još od vremena školskoga zakona iz 1888. godine pa su one udajom gubile pravo na obavljanje učiteljskoga posla. Zakonom od 25. ožujka 1914. preinačen je čl. 152 Školskog zakona od 31. listopada 1888. tako da je omogućena udaja i namještenje udatih učiteljica, ali uz dozvolu Kraljevske zemaljske vlade, osim u slučaju udaje za učitelja, kada nije bila potrebna dozvola.⁸³ Tijekom međuratnoga razdoblja i dalje su se preporučivali učiteljski brakovi. Međutim, propisom iz 1937. učiteljica koja se ipak ne bi udala za učitelja gubila je pravo na posao u školi, uz gubitak prava na mirovinu, ukoliko je to pravo bila stekla. To je obrazloženo činjenicom kako su učiteljice udajom osigurale egzistenciju, a u suštini se zapravo želio smanjiti broj učiteljskih radnih mjesta, a posebice olakšati njihovo premještanje.⁸⁴ Dramatičan se položaj učiteljica ogledao u činjenici da su zbog prirode svojega posla morale izbjegavati bračne veze s muškarcima

⁷⁸ Arhiv OŠ Kumrovec, Školska spomenica Zagorska Sela

⁷⁹ Arhiv OŠ Kumrovec, *Spomenica za nižu pučku školu u Poljani*

⁸⁰ HDA, SB PO, NŠI, k. 23, kotar Klanjec, Izvještaj o pregledu škola Kotara Klanjec svršetkom školske godine 1929./1930., 15333/31.

⁸¹ HDA, SB PO, NŠI, k. 23, kotar Klanjec, Izvještaj o pregledu škola Kotara Klanjec svršetkom školske godine 1932./1933., 43274/33.

⁸² HDA, BV BH, PO, k. 32, kotar Zlatar, Listovi ocjenjivanja, 191/40.

⁸³ Vidi: *Službeni glasnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu*, br. 5, 1914., str. 105–106.

⁸⁴ Janko Pavetić: »Uvjeti života i rada učitelja u Staroj Jugoslaviji (1918.–1941.)«, *Napredak* 133(199) 2, str. 221–227.

ma koji nisu bili učitelji. Zbog situacija u kojima je zbog razdvojenosti bračnih partnera moglo doći do sklapanja novih veza, u pregledima bračnoga stanja učitelja po školama uvijek je prisutan i određeni broj rastavljenih učiteljica i učitelja (iz navedenoga ili nekoga drugog razloga).

Tablica II. Učitelji kotara Donja Stubica prema godini rođenja, vjeri, bračnom stanju i broju djece

Škola	Ime i prezime	Godina rođenja	Vjera	Bračno stanje	Broj djece
Dobri Zdenci	Pavao Jemrić	1903.	starokt.	oženjen	2
	Anka Jemrić	1905.	rkt.	udana	2
	Marija Jakovac	1904.	rkt.	razvedena	0
	Marija Brambila	/	rkt.	neudana	0
Donja Bistra	Ivo Marković	1892.	rkt.	oženjen	2
	Albina Dundović	1904.	rkt.	neudana	0
	Paula Majer-Žiljak	1903.	rkt.	udana	0
	Katarina Tvrđinić	1909.		neudana	0
Globočec	Pavica Kovačić	1902.	rkt.	neudana	0
	Marija Nikolić	1913.	rkt.	neudana	0
	Marija Logar	1909.	rkt.	udana	0
	Štefanija Huljak	1913.	rkt.	neudana	0
Gornja Bistra	Josip Krasni	1911.	rkt.	oženjen	2
	Agneza Krasni	1911.	rkt.	udana	2
	Stjepan Grgić	1904.	rkt.	oženjen	1
	Anka Grgić	1911.	rkt.	udana	1
Gornja Stubica	Rudolf Bogović	1892.	rkt.	oženjen	0
	Stanko Magdić	1907.	rkt.	oženjen	1
	Terezija Magdić	1897.	rkt.	udana	1
	Jelka Kuhta Fajdetić	1898.	rkt.	udana	1
	Vera Dorčić	1910.	rkt.	neudana	0
	Anka Lončar	1910.	rkt.	neudana	0

	Branka Strapajević	1912.	rkt.	neudana	0
Igrišće	Petar Žmak	1905.	rkt.	oženjen	1
	Marija Primožić	1911.	rkt.	neudana	0
Jablanovec	Franjo Martinčević	1891.	rkt.	rastavljen	1
	Ivo Peršić	1899.	rkt.	oženjen	3
Jakovlje	Viktorin Haidinger	1903.	rkt.	oženjen	1
	Adrla Čermak	1904.	rkt.	neudana	0
Kraljev Vrh	Tade Ročić	/	rkt.	oženjen	4
	Marija Hulendić	/	rkt.	neudana	0
Krušljevo Selo	Josipa Špiljak	1883.	rkt.	rastavljena	0
	Ljubica Bogdanović	1904.	rkt.	udana	0
Laz	Ivan Mesić	1900.	rkt.	oženjen	1
	Kata Kostelić	1915.	rkt.	neudana	0
Marija Bistrica	Ivka Carnelutti	1903.	rkt.	neudana	0
	Marija Glaser	1885.	rkt.	neudana	0
	Helena Vajnert	1904.	rkt.	neudana	0
	Katarina Novak	1884.	rkt.	neudana	0
	Terzija Hunjak-Januš	1908.	rkt.	neudana	0
	Dominić s. Virginija	1913.	rkt.	neudana	0
	Mileković s. Gracija	1887.	rkt.	neudana	0
	Strmečki s. Gracijoza	1875.	rkt.	neudana	0
	Trpinc s. Dolores	1888.	rkt.	neudana	0
	Andrija Šalić	1900.	rkt.	oženjen	3
	Josip Mikulaš	1893.	rkt.	oženjen	0
Oroslavlje	Andrija Vučak	1896.	rkt.	oženjen	1
	Adela Vučak	1903.	rkt.	udana	1
	Nada Brajer	1903.	rkt.	neudana	0
	Mirjana Milanović	1896.	pravosl.	neudana	0
	Đurdica Cividini	1899.	rkt.	neudana	0
	Katarina Krznarić	1906.	rkt.	udana	2
	Julija Težak	1907.	rkt.	udana	1
Selnica	Viktor Mesić	1907.	rkt.	oženjen	1

	Terezija Mesić	1910.	rkt.	udana	1
Sveti Matej	Dragutin Kralj	1907.	rkt.	udovac	0
	Ivan Benc	19013.	rkt.	neoženjen	0

Izvor: HŠM, *A 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, 1938/39.

Analizom zaposlenoga učiteljskoga kadra u svim školama kotara Donja Stubica, s obzirom na godinu rođenja, vjeru, bračno stanje i broj djece, potvrđuju se gore iznesene tvrdnje, naime od ukupno 57 učitelja/ica, njih 27 bilo je udano, odnosno oženjeno (47%), s tim da je među njima bilo šest učiteljskih bračnih parova (22%). Njih 26 bilo je neoženjeno, odnosno neudano, iako su tu bile uključene i časne sestre učiteljice iz škole u Mariji Bistrici. Troje učitelja/ica bilo je rastavljeno (5%), a jedan je učitelj bio udovac. Prema godini rođenja, vidljivo je također kako pojedini učitelji/ice više i nisu bili/e u dobi za sklapanje brakova, posebno ne za rađanje djece. Broj djece u učiteljskim obiteljima, ukoliko se izuzme devet učiteljica redovnica, iznosio je 1,5 djeteta u obitelji, što je malen broj s obzirom na natalitet toga vremena.⁸⁵ Prema *Listovima ocjenjivanja*, od svih 52 učitelja/ica u kotaru Novi Marof 1939/40., njih 29 bilo je oženjeno, odnosno udano (56%), a među njima bilo je 10 učiteljskih bračnih parova (35%). Njih 23 bilo je neudano, odnosno neoženjeno. Učitelji/ice imali/e su u prosjeku (samo) 0,7 djece u obitelji.⁸⁶ S obzirom na vjersku pripadnost, učitelji su uglavnom bili rimokatolici, a zabilježeno je nekoliko slučajeva starokatolika i učitelja istočnopravoslavne vjere.

Zaključak

Strategije prosvjetne politike države stvorene 1918. godine tijekom čitavoga međuratnog razdoblja (1918–41) uvelike su bile otežane jer su se u okvirima novonastale države našla područja koja su do tada egzistirala u sastavu različitih država s različitim povijesnim nasljedem. Predratne školske sustave s različitim interesima i tendencijama trebalo je iz temelja promijeniti s ciljem formiranja nacije Jugoslavena. Centralizacija prosvjete i kulture utjecala je na izgradnju prosvjetne politike u etapama koje su se podudarale s periodizacijom političkoga razvoja međuratne jugoslavenske države. Osnovnoškolsko obrazovanje bilo je instrument nacionalne i državnacionalne integracije. Zamišljene strategije prosvjetne politike razdoblja 1918–41., međutim, imale su i svoje naličje u Hrvatskoj, posebice na specifičnom prostoru Hrvatskoga zagorja. Uzroci leže u činjenici da je većina stanovništva Hrvatskoga zagorja egzi-

⁸⁵ HŠM, *A 4323/I*, Podaci o školama i nastavnicima, kotar Donja Stubica, 1938/39.

⁸⁶ HDA, *BV BH*, PO, k. 28, kotar Novi Marof, *Listovi ocjenjivanja*, 1939/40.

stenciju ostvarivala poljoprivredom, uz mali postotak zaposlenih u sekundarnim i tercijarnim sektorima djelatnosti. Obrazovne prilike i općenito modernizacija stoga su, tijekom promatranoga razdoblja, i dalje bili usporeni, što potvrđuje u ovome radu provedena kvantitativna analiza čimbenika školstva u Hrvatskom zagorju. Nedovoljno razvijena mreža osnovnih škola, kao i nedovoljan broj učionica, njihova veličina te broj učiteljskih stanova u školama kotareva Ivanec, Novi Marof, Klanjec, Pregrada, Zlatar, Krapina i Stubica dovedena je u vezu s teškim socijalno-ekonomskim prilikama tijekom međuratnoga razdoblja (1918–41), što potvrđuje to i detaljna analiza polaska zagorskih škola, kao i slabi rezultati učenika. Nezadovoljavajući materijalni položaj škola u konačnici se ogleda i u bračnom sastavu učitelja i učiteljica.

SCHOOLS, STUDENTS AND TEACHERS OF HRVATSKO ZAGORJE (1918–1941)

Suzana Jagić

Ivan Kukuljević Sakcinski Primary School, Ivanec

ABSTRACT: This paper deals with the network of schools, attendance and results of students and the position of teachers in the schools of Hrvatsko Zagorje during the interwar period (1918–1941). Special attention is given to the relation between hard socio-economic conditions and realized inadequate quantitative and qualitative breakthroughs in elementary education, as well as to the actual state of the implementation of educational politics in the specific area of Hrvatsko Zagorje.

Keywords: *Hrvatsko Zagorje; interwar period (1918–1941); elementary schools; students; teachers*

